

התפילין משעת הנחה ועד שעת קשירה⁽³³⁾ וכיון שלא קשרן עדיין עובר לעשייתן הוא, ולפני הנחתן על היד אין לברך מפני שזהו עובר לעובר, ואין להקדים כל כך את הברכה, אלא מברך סמוך לעשיית המצווה לפני העשיה.

אמר רב הסדא: סח בין הנחת תפילה של יד להנחת תפילה של ראש חוזר ומברך על של ראש!

ודייקין: סח, אין, צריך לברך על של ראש, אך אם לא סח, לא מברך על של ראש.

וקשה, והא שלא רב חייא בריה דרב הונא משמיה דרבי יוחנן: על תפלה של יד אומר "ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפילין", על תפילין של ראש אומר "ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות תפילין". ומוכח מדברי רב חייא שבין סח בין לא סח מברך שתים, אחת על של יד ואחת על של ראש?

ומתריצין: אבוי ורבא דאמרי תרויהו לפרש שאם לא סח בין הנחת תפילה של יד לתפילה של ראש מברך אחת רק על של יד בלבד, ופוטר בברכה זו גם⁽³⁴⁾ את של ראש,

עוד הקשה מהתוספתא שם (הי"ט) שההולך להפריש תרומה ומעשרות מברך על כולם יחד ברכה אחת אשר קדשנו במצותיו להפריש תרומה ומעשר. הרי שאפשר לכלול כמה מצוות בברכה אחת, וכמו כן אפשר לכלול תפילין של יד ותפילין של ראש בברכת להניח, ואין צורך בברכה נפרדת לשל ראש.

והמחבר (כ"ה ה') פוסק כרש"י שבלא סח מברך רק ברכה אחת לשתיהן. והרמ"א פוסק כדעת רבינו תם שגם בלא סח מברך על של ראש על מצוות תפילין. אלא שהוסיף הרמ"א שטוב להוסיף אחרי הברכה השניה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. מחשש שהלכה כרש"י וזוהי אם כן ברכה לבטלה. ובמשנה ברורה (ס"ק כ"א) כתב בשם הפרי מגדים שיזהר מאד לומר את הברוך שם וכו' רק אחרי שגמר להדק את התפילין של ראש על הראש. שאם יאמר את הבשכמל"ו לפני שקיים את מצוות של ראש, הרי זהו הפסק בין הברכה למצווה ויצאה הברכה לבטלה וצריך לחזור ולברך.

והגרע"א בהגהות לשו"ע שם כתב עצה לצאת ידי כל הדעות בלי חשש ברכה לבטלה. שיכוין בברכת להניח תפילין כך. אם הלכה

33. התוס' הביאו את דברי רבינו אליהו. שהוכיח מכאן שצריך לקשור כל יום מחדש את קשר התפילין. וראיתו היא מזה שמבואר כאן שיש כל יום קשירה. אך רבינו תם חולק עליו. ופירש שכוונת הגמ' קשירה היא הידוק. וההידוק גם כן קרוי קשירה.

34. זוהי דעת רש"י ועוד הרבה ראשונים. שברכת להניח פוטרת בין תפילין של יד בין של ראש. ורק אם סח ביניהם צריך לחזור ולברך על של ראש ברכת על מצות תפילין.

אך דעת רבינו תם שגם בלא סח צריך לברך על של ראש ברכת על מצות תפילין, ואם סח ביניהם צריך לברך על של ראש בין להניח תפילין ובין על מצות תפילין. כי ברכת להניח פוטרת גם את של ראש. וכססה ביניהם ושוב אינה יכולה לפוטר את של ראש צריך לברך על של ראש להניח ועל מצות.

ובביאור הגר"א (כ"ה ה') הקשה על דעת רבינו תם מהתוספתא בברכות (פ"ו הט"ו) שמבואר שם שהמניח תפילין מברך אשר קדשנו להניח תפילין. ולא נזכר כלל על מצות. הרי מוכח מזה שבדרך כלל [כשלא סח] יש רק ברכת להניח ולא על מצות.

תנא: סח בין הנחת תפילה של יד להנחת תפילה של ראש ולא בירך ברכה על של ראש עבירה היא בידו שהרי נתחייב ברכה על של ראש ונמצא מניח תפילין של ראש בלא ברכה⁽³⁶⁾, וחוזר עליה על עבירה זו מערכי המלחמה כמבואר במסכת סוטה [דף

ורק אם סח⁽³⁵⁾ בין הנחת תפילה של יד לשל ראש מברך שתיים דהיינו שמברך על של ראש ברכת "אשר קדשנו במצוותיו וצונו על מצות תפילין" בנוסף לברכה שבירך על של יד, וזהו ששלח רב חייא, שבאופן זה שסח בירך שתיים.

עוד ברכה]. שנחשב שיש כאן צורך כדי לענות קדיש וקדושה.

הרי שיש בזה שלש דעות בדין עניית קדיש וקדושה בין של יד לשל ראש. דעת ר"ת שאינו צריך לחזור ולברך על של ראש. דעת הרא"ש שחוזר ומברך ועובר באיסור ברכה שאינה צריכה. ודעת הרשב"א שחוזר ומברך ואין איסור ברכה שאינה צריכה.

והגרע"א בהגהות לשו"ע הביא מתשובות פנים מאירות שאם בין של יד לשל ראש שומע את חבירו מברך על של יד, לכולי עלמא מותר לו לענות אמן, שכיון שגם האמן הוא על ברכת תפילין, אין אמן זה הפסק בין הברכה להנחת התפילין. והגרע"א תמה עליו שמוכח בכמה מקומות שגם אמן של אותה ברכה נחשב הפסק.

36. זוהי דעת רש"י הסובר שהעבירה היא משום שלא חזר ובירך על של ראש. ונמצא שהניח של ראש בלי ברכה.

אך יש בזה עוד שיטות בראשונים. מדעת רב האי גאון (המובא ברי"ף סוף ראש השנה) מבואר שיש איסור להפסיק בשיחה באמצע עשיית מצווה. ותפילין של יד ושל ראש כיון שהם שייכים זה לזה, הרי הם כמצווה אחת שאסור לדבר באמצע.

ובאמת התרומת הדשן כתב, שהמניחים תפילין בחול המועד בלי ברכה, גם כן אסור להם לשוח בין של יד לשל ראש כפי שמוכח מדברי רב האי גאון האלו, שאיסור השיחה איננו מפני הברכה. ואם כן גם כשלא מברכים מכל מקום אסור לשוח.

כרבינו תם הרי אני מכוין שתחול ברכת להניח גם על תפילין של ראש. אך אם הלכה כרש"י אני מכוין שברכת להניח תחול רק על של יד ולא על של ראש. וממילא חייב גם לדעת רש"י לחזור ולברך על של ראש כיון שברכת להניח לא פטרה את של ראש.

ובביאור הלכה הוסיף שאין בזה איסור ברכה שאינה צריכה לפי רש"י [כשמכוין שברכת להניח לא תפטור את של ראש ושוב חייב לברך על של ראש], מכיון שעושה זאת כדי לצאת את כל הדיעות.

35. וכל זה בסח שיחת חולין. אך אם ענה לקדיש וקדושה בין תפילין של יד לשל ראש נחלקו בזה הראשונים. המרדכי הביא דעת רבינו תם שבקדיש וקדושה אינו צריך לחזור ולברך על של ראש, שאין זהו הפסק מכיון שחייב לענות. והרא"ש (הלכות תפילין סי' ט"ו) כתב שגם בקדיש וקדושה חייב לחזור ולברך על של ראש. אך הוסיף הרא"ש שאין זה חמור כשיחת חולין. שבשח שיחת חולין בין של יד לשל ראש מבואר בגמ' להלן שעבירה היא בידו וחוזר עליה מערכי המלחמה. אך אם ענה קדיש וקדושה אף שזוהי עבירה משום שגורם ברכה שאינה צריכה, מכל מקום אין זו עבירה גדולה כל כך ואינו חוזר עליה מהמלחמה.

ובבית יוסף הביא מתשובות הרשב"א (ח"ה סי' י"ג) שמוותר לענות קדיש וקדושה בין של יד לשל ראש. אך צריך לחזור ולברך על של ראש. וצריך לומר בביאור דבריו, שזה שאין כאן איסור ברכה שאינה צריכה [שגורם לברך על של ראש

מ"ד] על הפסוק "מי האיש הירא ורך הלבב ישוב לביתו" וזהו הירא מעבירות שבידו, ועבירה זו של הנחת תפילה של ראש בלא ברכה גם היא נחשבת לעבירה לענין שישוב הירא ממנה לביתו.

תנא: כשהוא מניח תפילין, מניח את של יד תחלה ואחר כך מניח את של ראש. וכשהוא חולץ את התפילין חולץ את של ראש תחלה ואחר כך חולץ את תפילין של יד.

והוינן בה: בשלמא זה שאומרים כשהוא מניח מניח של יד ואחר כך מניח של ראש, למדים זאת מדכתיב בפסוק: "וקשרתם לאות על ירך והיו לטוטפת בין עיניך" הרי שפירש לנו הכתוב סדר הנחת תפילין: של יד תחילה ואחר כך (37) של ראש. אלא דין זה כשהוא חולץ חולץ של ראש ואחר כך חולץ של יד, מנלן?

אמר רבה: רב הונא אסברה לי שלומדים את

סדר חליצת התפילין מזה שאמר קרא: "והיו לטוטפת בין עיניך". כל זמן שבין עיניך יהו שתיב: ואם יקדים לחלוץ את של יד הרי ישאר עם תפילה אחת בלבד בין עיניו.

תנו רבנן: תפילין שהניחן קודם עמוד השחר (38) ועדיין לא הגיע זמן תפילין, מאימתי מברך עליהם? משעת הנחתן? משעה שהגיע זמן שאפשר להניחם, והיינו משיכיר את חברו הרגיל עמו קצת בריחוק ד' אמות.

כיצד? היה משכים לצאת לדרך לפני זמן הנחת תפילין, ומתיירא שמא יאבדו התפילין אם ישא אותם בידו, מניחן בראשו בלא ברכה. וכשיגיע זמנו ממשמש בהן ומברך עליהם. שהמשמוש הוא כמו הנחה.

ועד מתי מניחין? עד שתשקע החמה. רבי יעקב אומר: עד שתכלה רגל מן השוק לאחר חשיכה [חצי שעה כדאמרינן במסכת שבת

תפילין של יד מהמקום [וזה כמו שאינם מונחות כלל] נחלקו בזה האחרונים, שיש אומרים שגם באופן זה צריך להוריד את של ראש. ולחזור ולהניח כסדר בתחילה של יד ואחר כך של ראש. אך דעת הט"ז שלא יוריד את התפילין של ראש מראשו. וביאר הביאור הלכה הטעם, שכיון שכל רגע שהתפילין עליו הוא מקיים מצווה, בוודאי שאין לנו לומר שיבטל כעת מצווה זו כדי שיקיימנה אחר כך באופן מובחר יותר. ולכן ישאיר את השל ראש על ראשו. ויחזור ויניח של יד.

38. כך פירש רש"י שמדובר כאן קודם עמוד השחר. ויש לתמוה בזה. שהרי בהמשך הברייתא מפרש רש"י שברייתא זו סוברת שבלילה אסור מדאורייתא להניח תפילין. ולפני עמוד השחר

ודעת בעל המאור (בסוף ראש השנה) שזהו דין מיוחד בתפילין, שנאמר בהם והיו לאות על ירך ולזכרון בין עיניך. ולמדים מזה שצריך שתהיה הויה אחת לשניהם, דהיינו שיניחם בבת אחת בלי שום הפסק ביניהם ולכן אסור לשוח. ודעת הר"ן שם שהאיסור הוא מפני שגורם ברכה שאינה צריכה לחזור ולברך על של ראש.

37. כתבו התוס' (ד"ה וקשרתם) שאף על פי שבכל מקום הדין שאין מעבירין על המצוות, אך בתפילין אין הדין כך. שאם נזדמן לידו תחילה תפילין של ראש, יעזבם ויניח קודם תפילין של יד, שכיון שמפורש בתורה שהסדר הוא בתחילה של יד ורק אחר כך של ראש, חייב להניח תפילין של יד קודם. ואם שכח והניח של ראש קודם, או שזו

דף כ"א לענין נר חנוכה] וחכמים אומרים: עד זמן שינה עד שהולך לישון יכול להשאירן עליו. ומודים חכמים ורבי יעקב שאם חלצן לצאת לבית הכסא או ליכנס לבית המרחץ ושקעה חמה שוב אינו חוזר אחר השקיעה ומניחן משום שלילה לאו זמן תפילין, [ולחלצן אין צריך, שאף למ"ד לילה לאו זמן תפילין האיסור בלילה הוא רק להניחן, ואם כבר מונחין עליו אינו עובר (39) איסור עיין בספר טהרת הקודש כאן, ובביאור הגר"א סימן ל' סעיף ב'].

אמר רב נחמן: הלכה כרבי יעקב שאמר

מניח תפילין עד זמן שתכלה רגל מן השוק, וראיה לדבר שכך היא ההלכה והא רב חסדא ורבה בר רב הונא מצלו בהו התפללו בתפילין באורתא תפלת ערבית.

איכא דאמרי: אמר רב נחמן: אין הלכה כרבי יעקב.

ומקשינן: **והא רב חסדא ורבה בר רב הונא** ב-17 **מצלו בהו באורתא?**

ומסקינן: **ההוא פליגא**, שיש מחלוקת אמוראים כמי ההלכה.

הרי זהו לילה ואיך יכול להניח אז תפילין.

אלא הרי בהמשך הברייתא מבואר שמדובר במי שיוצא לדרך ופוחד שיאבדו לו התפילין ולכן מניח אותן לפני שיוצא לדרך כדי שלא יאבדו. ובהמשך הסוגיא הלא מבואר שלצורך שמירת התפילין מותר להניח אותן בלילה. ואם כן מובן שיכול כאן להניח אותן לפני עמוד השחר כיון שזה לצורך שמירתם של התפילין.

אך השיטה מקובצת (לו: אות א) חולק על רש"י. וסובר שזה שמותר תפילין בלילה לצורך שמירתם. זה רק לענין שאינו חייב להורידם. אך להניח מלכתחילה בלילה אסור גם כשזה לצורך שמירה. ואם כן קשה איך יכול להניח כאן תפילין לפני עמוד השחר.

ותירץ השיטה מקובצת שמדובר באמת אחרי עמוד השחר. וזה שאינו יכול לברך בשעת ההנחה, כיון שעדיין לא הגיע הזמן משיכיר את חבירו בריחוק ד' אמות שזהו הזמן שאפשר לברך על התפילין. אך כיון שכבר עלה עמוד השחר הרי זהו יום גמור. ואין את האיסור של הנחת תפילין בלילה.

39. זהו דעת רש"י והרמב"ם (פ"ד מתפילין הי"א) שלמאן דאמר שלילה אסור מן התורה

בהנחת תפילין, זהו רק להניחם מתחילה. אך אם היו מונחים עליו מהיום ומשאר אותם בלילה אין בזה איסור.

והנה, חכמים ורבי יעקב מחלקים. שאם היו עליו התפילין מבעוד יום, יכול להשאירם עליו עד שתכלה רגל או עד זמן שינה. אבל אם חלצם שוב אסור לחזור ולהניחם. ובטעם החילוק פירש רש"י, שהם סוברים שלילה אסור מן התורה בתפילין. ולכן אם חלץ אסור לחזור ולהניח. מה שאין כן אם היו עליו כבר מהיום. אז אין איסור מהתורה להשאירם ויכול להמשיך ולקיימם עליו עד שתכלה רגל.

אך הרבה ראשונים חולקים על זה. וסוברים שלפי המאן דאמר שלילה אסור מן התורה בהנחת תפילין, אסור גם להשאיר אותן עליו מהיום. והרא"ש (הלכות תפילין סי' י"ז) הביא מספר התרומה שהוכיח כך. ואחת מהראיות היא מהגמ' בנדה, שמבואר שם שבני ארץ ישראל כשהיו מורידים את התפילין היו מברכים על ההורדה אשר קדשנו במצוותיו וצונו לשמור חוקיו. והביאו התוס' (להלן ע"ב ד"ה ושמרת) מרבינו תם שביאר שהמצווה שמקיימים בהורדת התפילין היא, כשמורידים אותן לפני